

BIJDAGEN

TOT DE KENNIS EN BEHANDELING

VAN DEN

AZIATISCHEN BRAAKLOOP IN NEDERLAND,

ONDER MEDEWERKING VAN VERSCHIEDENE VADERLANDSCHE
GENEESKUNDIGEN UITGEGEVEN DOOR

D. J. A. ARNTZENIUS,

Med. & Chir. Doct. te Amsterdam.

N°. 17.

Den 15 Februarij.

1833.

Over den Aziatischen Braakloop te Nijmegen;
van D^r. C. VAN ELDIK.

De platte grond der stad Nijmegen beschrijft nagenoeg eenen halven cirkel, welks diameter zich van het oosten naar het westen, langs den linker oever der rivier *de Waal*, uitstrekt. De stad ligt ten deele op, ten deele tegen de helling en aan den voet van het uiteinde eens kleinen bergketens, zoo dat hare hoogste straten ongeveer 34 ellen boven het Amsterdamsche peil, en ongeveer 25 ellen boven den middelbaren rivierstand zich verheffen, terwijl zij, aan den Waalkant en in hare laagste straten, bij zeer hoogen waterstand, inzonderheid bij ijsgang, aan overstroming bloot staat. Door deze ligging is de stad, als het ware, open voor den noordoosten-, noorden-, noordwesten- en westenwind, terwijl zij voor de overige windstreken, maar toch niet door

hooge bergen of bosschen , meer beveiligd is. De grond van het hoogere gedeelte der stad is zandachtig , die van het lagere meer leem- en kleiachtig. In den aanvang dezes jaars telde de stad *binnen hare muren* 14,899 inwoners , behalve het garnizoen , hetwelk , in den tegenwoordigen tijd gedurig afwisselende , op den 31sten Augustus ruim 3000 man sterk was.

Sedert verscheidene jaren had ook hier , even als elders , het ontstekingsachtige ziekte-karakter de overhand , en moest hetzelfde als staande karakter beschouwd worden. Doch in 1826 onderging hetzelfde eene aanmerkelijke verandering , de ontstekingsachtige ziekten verminderden allengskens in getal en hevigheid , en maakten plaats voor gastrische ziekten , welke zeer dikwijls eenen intermitterenden *typus* hadden. Deze intermitterende *typus* , dien wij te voren , jaren lang , veel zeldzamer hadden waargenomen , kwam evenwel toen nog in onze streken niet zoo menigvuldig voor , als in andere deelen des vaderlands , maar bleef nogtans aanhouden , ja vermeerderde zelfs in volgende jaren , inzonderheid telkens in de lente en den herfst , terwijl de ziekten het gastrische karakter bleven behouden , en zich voornamelijk als zuivere gastrische , saburraal- , gal- en slijmziekten , of als ingewikkelde , ontstekingsachtige , zinkingachtige , reumatische , zenuwachtige gastrische ziekten openbaarden. Volgens het *Verlag der Plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toezigt te Nijmegen, over den jare 1831* , »was de ziektegesteldheid , in den aanvang des jaars , catarrhaal , reumatisch , in den zomer kregen de gastrische , vooral biliëuse

ziekten de overhand, waarbij tegen den winter, de catarrhale gesteldheid zich weder voegde. De intermitterende *typus* kwam het geheele jaar door, doch vooral in de lente en den herfst, menigvuldig voor. In den nazomer en herfst leden vele menschen aan eene *febris intermittens gastrica biliosa*, welke meermalen in *remittens* overging, en, onder verwaarloozing van geneeskundige hulp, zeer langdurig was. Intusschen werden in de stad zelve, naar evenredigheid, niet zoo veel lijdens aan die ziekte waargenomen, als in de nabijgelegene, lagere landen van Maas en Waal, het Rijk van Nijmegen en de Betuwe. In den aanvang des jaars openbaarde zich onder de militairen, alhier garnizoen houdende, en bij de ingezetenen ingelegerd zijnde, de roodvonk, ten gevolge waarvan eenige inwoners der stad door die ziekte besmet werden; doch aldra verdween die ziekte, en de Commissie waagt niet te beslissen, of derzelver verdwijning een gevolg ware van gunstige atmospherische en andere invloeden, of van de maatregelen, welke, op hare voordragt aan H. H. Burgemeester en Wethouders, genomen werden. De kinderziekte vertoonde zich het geheele jaar door. Sommigen dezer lijdens hadden *variolaë veræ*, anderen *varioloïdes*. Doch de vaccine gedoogde niet, dat hare natuurlijke vijandin, hoe hardnekkig en volhardend haar aanval ook ware, de overhand verkreeg. Altijd bleef het getal der lijdens tot enkelen bepaald, van welke dan bleek, dat zij nooit gevaccineerd waren geworden, of dat de koepokinenting twijfelachtig ware; terwijl, bij meerdere waarschijnlijkheid eener vroegere geregelde vaccine, de ziekte door den vorm

en door het beloop zich duidelijk als *varioloïdes* openbaarde". Bij dit bericht heb ik niets meer te voegen, dan dat ook te Nijmegen, gelijk de Provinciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt in Gelderland, in haar *Algemeen Verslag over 1831 aan Z. Exc. den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken*, aangaande de voorkomende ziekten in de provincie aanmerkte, »hier en daar, vroeger dan gewoonlijk, en reeds in het midden des zomers, sporadische cholera zich vertoonde, welke, over het algemeen, menigvuldiger, heviger en met sterkere kramptoevallen gepaard was, dan wel gewoonlijk het geval is".

Aldus brak het tegenwoordige, in zoo vele opzichten zorgvolle jaar aan. In de lente van 1832 vertoonden zich, even als in 1831, vele gastrische, intermitterende koortsen en kwamen enkele gevallen van buitengemeen hevige *cholera nostras* voor, die evenwel, zoo ver mij bekend is, bij geenen lijder doodelijk afliepen. In de maand Julij waren de gastrische aandoeningen veelal gecompliceerd met ontstekingen, vooral van de buiksingewanden, inzonderheid met *enteritides*, eenige malen van de keel, zeldzamer van de borst; ook openbaarden zich in deze maand meer gevallen van doorloop en *cholera nostras*, terwijl de intermitterende *typus* der ziekten minder voorkwam.

Op den 1sten Augustus werd nu het gerucht verspreid, dat de Aziatische braakloop hij eenen militair was uitgebroken. Menigvuldige nasporingen omtrent dezen lijder, doch inzonderheid de op de verplichtendste wijze mij gegevene mededeelingen van den dirigerenden Chirurijn-Majoor van het militaire

hospitaal alhier, den Heer Dr. *Hennige*, hebben mij omtrent dit geval, het volgende doen te weten komen.

N°. 1. *Gerrit Everts Paulus*, Tamboer bij de 4de Comp. van het 2de Bat. der 2de Afd. Groningsche Schutterij, oud 28 jaren, gehuwd, met zijne huisvrouw en één kind wonende op eene kamer in de Hertogsteeg, wijk A, N°. 137, was van een militair transport op Vrijdag, den 27sten Julij, met de stoomboot herwaarts terug gekeerd van Rotterdam, in welke stad hij twee nachten en eenen dag doorgebracht, en twee lijdens aan cholera had zien voeren, en uit nieuwsgierigheid bekeken. Daags na zijne terugkomst alhier, den 28sten, werd hij ongesteld, lijdende aan doorloop, zonder pijn; doch hij riep geene hulp in, daar hij zijne ongesteldheid beschouwde als een gevolg van het drinken van Maaswater en van eene gevatte koude op de terugreis. Hij was gewoon eene behoorlijke leefwijze te houden, en bleef gedurende zijne ongesteldheid bij zijne vrouw en zijn kind, met welke hij in hetzelfde bed sliep, tot op den 31sten Julij, toen hij ook brakingen kreeg en om geneeskundige hulp verzocht. Hij werd, toen men twijfelachtig was omtrent zijne ziekte, oogenblikkelijk naar het militaire hospitaal gebracht, alwaar hij des namiddags ten 4 $\frac{1}{2}$ ure aankwam, onder behandeling van den Officier van Gezondheid der 1ste klasse, den Heer Dr. *Braamberg* gesteld werd, en even als alle andere lijdens, die in het militaire hospitaal werden opgenomen, onder oppertoezicht van den Heer Dr. *Hennige* stond. De patiënt geraakte reeds den volgenden dag, den 1sten Augustus, in een algemeen, rijkelijk, warm zweet, alle ziekteverschijn-

selen verminderden, de reconvalescentie begon, en op den 11^{den} Augustus werd hij hersteld ontslagen.

Toen men nu na het uitbreken der ziekte van dezen lijder binnen weinige dagen van geene andere gevallen van Aziatischen braakloop vernam, werden aldra velen van meening, dat ook hier eene gewone koorts hadde plaats gegrepen, en zulks te meer, toen de zieke herstelde, daar het toch algemeen bekend was, dat bij het ontstaan van den Aziatischen braakloop in zekere plaats de eerste lijdensdoorgaans het slagtoffer der ziekte werden. Nogtans, de Officieren van Gezondheid verklaarden eenpariglijk de ziekte voor *cholera Asiatica*, en hebben zich naderhand, toen zij gelegenheid kregen meer lijdensdoorgaans aan die ziekte te zien, van de juistheid hunner meening volkomen overtuigd, zoo dat er dan ook wel niet aan de waarheid daarvan mag getwijfeld worden. Het spijt mij, dat ik niet in de gelegenheid ben gesteld geworden, eene uitvoerige beschrijving der ziekteverschijnselen van dezen lijder te kunnen opgeven.

Intusschen was hier alles ter ontvangst van den reeds lang dreigenden vijand in gereedheid. De Plaatselijke Cholera-Commissie (waarvan ik de eer had lid te zijn) had, onder vele andere maatregelen, inzonderheid ook voor de zindelijkheid op de straten der stad en zelfs, zoo veel mogelijk, in de huizen der behoeftigen, alsmede voor de oprigting van een zeer ruim en geschikt burger-cholera-ziekenhuis, gezorgd. Voor dit ziekenhuis, namelijk, was sedert lang bestemd en thans volkomen ingerigt een lokaal, gelegen in Bethlehem, wijk B, wel niet in het hoogste gedeelte der stad, maar toch behoorlijk

uit den grond opgetrokken en genoegzaam geheel op zich zelf staande, en anders voor eene caserne gediend hebbende. De beide Stads-Geneesheeren, mijn Ambtgenoot, de Heer Dr. *P. S. Scheers*, en ik, waren, als Directeuren, met de geneeskundige dienst en het bestuur in hetzelfde belast, en hadden zich verbonden, om, bij onderlinge afwisseling, voortdurend in hetzelfde tegenwoordig te zijn, zoo lang er cholera-lijders in mogten zijn, terwijl de heelkundige dienst door eenen Chirurgijsleerling en de artsenijskundige dienst door eenen oud-Apothekersbediende werd waargenomen, en ook in het overige personeel naar behooren voorzien was.

Eerstop den 17^{den} Augustus werd de tweede lijder ziek:

N°. 2. *Harmen Alberts Tuit* behoorde, merkwaardig genoeg, tot dezelfde Compagnie der Groningsche Schutterij, was 42 jaren oud, woonde met zijne vrouw en 4 kinderen op de Strikstraat, wijk C, N°. 206, leed armoede, hield eene ongeregelde leefwijze, en gebruikte, als hij geld had, veel sterken drank. Nadat hij, naar men meent, daags te voren beschonken geweest was, stond hij den 17^{den} Augustus, des morgens ten 5 ure op, lijdende aan doorloop. Desnietteenstaande ging hij nog ten 9 ure met moeite uit, doch alstoen begon hij te braken, en kon niet meer te huis komen. Des middags ten 12 ure werd hij in het militaire hospitaal gebragt, waar het bleek, dat hij aan Aziatischen braakloop leed. Hij overleed nog denzelfden dag, des avonds ten 11 ure, en de lijkopening bevestigde den aard der ziekte. Men heeft niet kunnen ontdekken, dat hij met vreemdelingen, komende van

plaatsen, waar de ziekte heerschte, of met den lijder N°. 1, in aanraking geweest zij.

Nu volgde aldra de eerste civile lijder, en tevens de eerste, dien ik zag:

N°. 3. *Johannes Wilhelmus Troost*, Daglooner, oud 36 jaren, wonende in de Bottelstraat, wijk D, N°. 133, aan het rijkelijk gebruik van sterken drank gewoon, werd op den 19^{den} Augustus ongesteld, doch riep eerst op Maandag, den 20sten, de hulp van mijnen Ambtgenoot, Dr. *P. S. Scheers*, in. Toen deze den lijder des voormiddags ten $\frac{1}{2}$ 11 ure bezocht, meende hij de *cholera Asiatica* te onderkennen, doch vreesde te regt, op staanden voet, zich stellig omtrent de ziekte te verklaren, en vervoegde zich onmiddellijk tot mij, met verzoek, om den lijder gemeenschappelijk te zien. Nog vóór 11 ure waren wij bij den lijder, en ik erken, dat reeds de eerste opslag van het oog mij, die *Frorieps* afbeeldingen dikwijls en lang beschouwd had, overtuigde. Doch niet alleen de volledig en duidelijk uitgedrukte *habitus cholericus*, de eigenaardige tint van het ingevallen gelaat, de blaauwe kleur om de oogen en mond, de diep staande en naar boven gerigte oogen, de scherpe rug van den neus, de blaauwe lippen, de opgetrokken bovenlip, — maar ook het koude, met klam zweet bedekte aangezicht, de koude, eenigzins wit beslagene tong, de koude adem, de heesche stem, de benaauwdheid, de dorst, de langzaam verdwijnende huidplooi aan den hals, de eigenaardige stof, welke door brakingen en stoelgangen ontlast en nog bewaard was, het ontbreken der pisontlasting, de krampen in de beenen, de

blauwe, gerimpelde handen en vingers, de nergens voelbare pols, de groote, algemeene koude des lichaams, lieten niet den minsten twijfel over. Wij trachtten den lijder over te halen, om zich naar het burger-ziekenhuis te laten vervoeren, doch mochten daarin niet slagen. Geen wonder, maar toch voor ons treffend was het, dat dit geval van *cholera paralytica* reeds op denzelfden dag, des namiddags ten 3 ure, met den dood eindigde. — Wij konden bij dezen lijder geene gelegenheids-oorzaak ontdekken, en de lijkopening mogt, in weerwil onzer pogingen, niet verrigt worden.

N°. 4. Des avonds van denzelfden dag overleed *Antonius Johannes Ewald*, Daglooner, oud 28 jaren, wonende achter den Hessenberg, wijk B, N°. 134. Ook deze lijder was daags te voren ziek geworden, en door twee Geneesheeren bezocht, die de ziekte voor Aziatischen braakloop verklaard hebben.

Alzoo was het bestaan der ziekte binnen deze stad nu ook door vier civile *Med. Doctores* geconstateerd.

Dit zij genoeg omtrent het ontstaan der ziekte. Het lust mij niet meer uitvoerige ziektegeschiedenissen, die ons waarlijk reeds tot vervelens toe opgedischt zijn, mede te deelen en den Lezer daarmee te vermoeijen. Ik wil straks nog slechts het een en ander van enkele patiënten, dat mij merkwaardig genoeg voorkomt, aanstippen, en laat hier een kort overzicht volgen van alle lijders, zoo wel militaire, als civile, welke, volgens de officiële opgaven, aan Aziatischen braakloop geleden hebben, ten einde daaruit den verderen loop der epidemie te kunnen beoordeelen.

Nommer.	NAAM, BEROEP, OUDERDOM, WOONPLAATS ENZ. DES LIJDERS.	TIJD VAN		
		AANVANG DER ZIEKTE.	OVERLIJDEN.	HERSTELLING.
1	Zie boven.....	Jul. 31	Aug. —	Aug. 11
2		Aug.		
3		17	17	—
4		19 19	20 20	— —
5	<i>Frans van Beem</i> , Schoenlapper, doch ook in eenen wijnkelder werkende, 36 jaren, in de Veerstraat, wijk C, N ^o . 113, had den 20. Aug., des avonds, wat veel sterken drank gebruikt, en werd den 21., des morgens $\frac{1}{4}$ vóór 7 ure, in het ziekenhuis gebragt, lijdende aan <i>cholera paralytica</i> ..	21	21	—
6	<i>Geertruida Lamers</i> , huisvr. van den Oudijzerverkooper <i>Johan Philip Habich</i> , 48 jaren, in de Molenstraat, wijk A, N ^o . 418.....	21	—	24
7	<i>Sieverts Tjalk Schippers</i> , Daglooner, 33 j., op de Strikstraat, wijk C, N ^o . 205 ³ , was aan rijkelijk gebruik van sterken drank gewoon, had sedert eenige dagen aan het uitgraven eener sloot gearbeid; hield met eene vrouw, buiten huwelijk, huis, en had den 20. Aug. eenen hevigen twist met dezelve gehad.....	21	23	—
8	<i>Albertus Ontijd</i> , Daglooner, 23 j., op het Kloosterhof, wijk D, N ^o . 639.....	21	—	24
9	<i>Clasina van Hasselt</i> , wed. van <i>Gerrit van Leiden</i> , Mattenmaakster, 45 j., in de Vleeschhouwerstraat, wijk C, N ^o . 260, in eenen kelder, eene ongebondene leefwijze leidende, in groote armoede en onzindelijkheid levende, en, als zij kon, misbruik makende van sterken drank, werd den 22. Aug., des morgens te 5 ure, in het ziekenhuis gebragt. Des namiddags van dezen dag ging de erethische vorm der ziekte in <i>typhus cholericus</i> over.....	21	24	—
10	<i>Frederik Willem Meijer</i> , Sergeant bij de 4 ^{de} Comp. van het Reserve-Bat. der 14 ^{de} Afd. Infanterie, 41 j., in de Caserne bij het Valkhof, wijk C, een bekende dronkaard, werd des avonds op de wacht aan de Hezelpoort ziek, en wilde eerst den volgenden dag, den 24. Aug., des voormiddags ten $\frac{1}{2}$ 12 ure, zich naar het militaire hospitaal laten vervoeren, waar hij des avonds ten 9 ure overleed.....	23	24	—
11	<i>Johanna Opperee</i> , wed. van <i>Johan Valen-</i>			

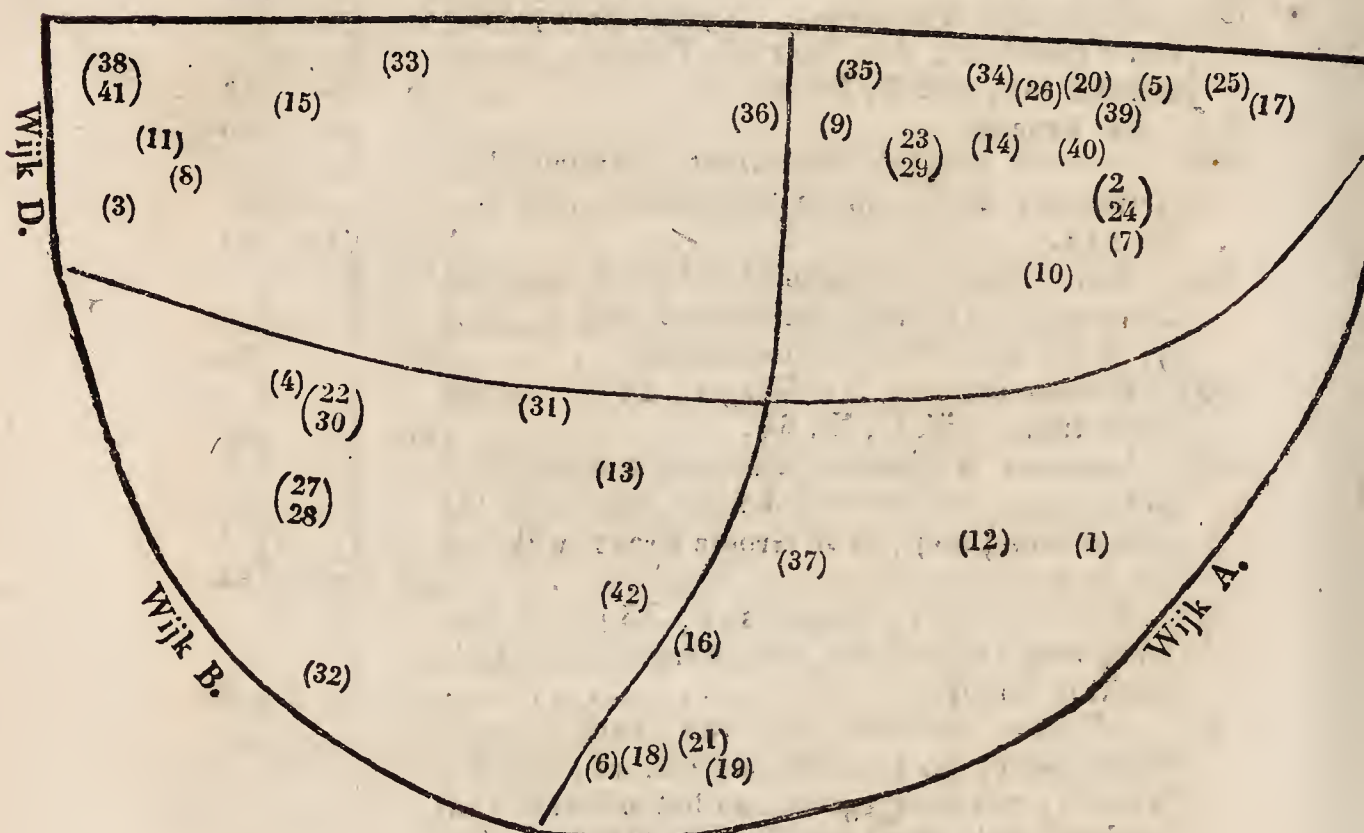
Nommer.	NAAM, BEROEP, OUDERDOM, WOONPLAATS ENZ. DES LIJDERS.	TIJD VAN		
		AANVANG DER ZIEKTE.	OVERLIJDEN.	HERSTELLING.
	<i>tijn Troost</i> , Breister, 69 j., in de Bottelstraat, wijk D, No. 156, moeder van No. 3, dien zij in deszelfs ziekte had opgepast, werd aangetast des middags ten 12 ure, naar het ziekenhuis vervoerd des avonds ten 11 ure, en overleed den volgenden dag, des namiddags ten 6 ure	Aug. 24	Aug. 25	—
12	<i>Pieter Roelofs Oosterloo</i> , Schutter bij de 1 ^{ste} Comp. van het 2 ^{de} Bat. der 2 ^{de} Afd. Groningsche Schutterij, 39 j., was, ongeveer 14 dagen te voren in het militaire hospitaal gebragt, lijdende aan eene catarrhale koorts. Thans, reconvaescent zijnde, had hij zich te buiten gegaan in het eten, waarop hij door den braakloop aangetast werd . .	25	—	Sept. 11
13	<i>Johanna Gerritsen</i> , huisvr. van den Schoolmeester, Kamerbehangen enz. <i>Hendrik Kleijn</i> , 42 j., in de Scheidemakersgas, wijk B, No. 294, leefde in gestadige, huisselijke onaangenaamheden met haren aan den drank verslaafden man. Zij kreeg de ziekte des morgens ten 7 ure, werd in het ziekenhuis gebragt des namiddags ten 3 ure, en overleed des avonds ten $\frac{1}{2}$ 10 ure	26	26	—
14	<i>Anastásius Dil</i> , Kanonnier der 1 ^{ste} kl. bij de 8 ^{ste} Comp. van het 1 ^{ste} Bat. Veld-Artillerie, 44 j., in de Vleeschhouwerstraat, wijk C, No. 203, was een groot zuiper, en werd den 26. Aug., des voormiddags ten $\frac{1}{2}$ 12 ure, in het militaire hospitaal gebragt. De ziekte ging in <i>typhus</i> over . . .	26	28	—
15	<i>Jan Tomkes van Ulphen</i> , Sergeant-majoor bij de Groningsche Schutterij Artillerie, 27 j., in de Caserne bij de Haven, wijk D, hield eene geregelde leefwijs, doch had den avond van 's Konings verjaardag onder zijne vrienden in vrolijkheid doorgebragt, en bij die gelegenheid een glas wijn te veel gedronken. Ziek zijnde, ging hij, uit eigene beweging, doch met veel moeite en zorg, daar hij vreesde door de <i>cholera</i> te zijn aangetast, op den 26. Aug., des middags ten 12 ure, naar het militaire hospitaal	26	—	4
16	<i>Christiaan</i> , 7 jarige zoon van den Postwagen-Commissaris <i>A. Gozenwinkel</i> , in de Molenstraat, wijk A, No. 400, was, bij regenachtig weder, des morgens vroeg, naar buiten gelopen en bij die gelegenheid doornat geworden	27	—	10
17	<i>Gerrit</i> , 3 jarig zoontje van den Lederlooijers			

Nommer.	NAAM, BEROEP, OUDERDOM, WOONPLAATS ENZ. DES LIJDERS.	TIJD VAN		
		AANVANG DER ZIEKTE.	OVERLIDEN.	HERSTELLING.
18	knecht <i>Bart van den Wildenberg</i> , op de Langebaan, Wijk C, N ^o . 126.....	Aug. 27	Aug. —	Sept. 11
19	<i>Johannes Thomassen</i> , Arbeider, 42 j., in de Vlaamsche gas, wijk A, N ^o . 441, had den 26. Aug. te veel jenever gedronken.....	27	—	13
20	<i>Derk</i> , 13 jarige zoon van den Landbouwer <i>Johannes Sastera</i> , in de Vlaamsche gas, wijk A, N ^o . 439, was vóór zijne ziekte door eenen jongen geslagen.....	27	28	—
21	<i>Cornelis</i> , 1½ jarig zoontje van den Daglooner <i>Cornelis Teunissen</i> , in de Steenstraat, wijk C, N ^o . 107.....	28	30	—
22	<i>Jan</i> , 4 jarig zoontje van de Schoonmaakster, thans als Oppaster in het burgerziekenhuis dienende <i>Jacomina IJzenbrand</i> , in de Vlaamsche gas, wijk A, N ^o . 448, werd op den dag zijner ziekte naar het ziekenhuis overgebracht.....	Sept. 1	Sept. 1	—
23	Zie beneden.....	2	—	9
24	<i>Hendrik Boekhoorn</i> , Arbeider, 40 j., in de Vleeschhouwerstraat, wijk C, N ^o . 247, in een klein, benaauwd, met vrouw en een aantal kinderen opgevuld vertrekje wonende.....	3	3	—
25	Zie beneden.....	4	—	21
26	<i>Lourens Steenwoud</i> , Sjouwer, 36 j., op de Langebaan, wijk C, N ^o . 137, nu en dan rijkelijk sterken drank gebruikende, had eenige dagen lang, in het water staande, gewerkt, was reeds den 4. Sept. ongesteld geweest, doch had daarbij zijn werk voortgezet, en was eerst des avonds van dien dag beginnen te klagen. Hij werd den volgende dag, des voormiddags ten 11 ure, in het ziekenhuis gebragt.....	4	5	—
27	<i>Hendrina Mulder</i> , Wolspinster, 21 j., in de Steenstraat, wijk C, N ^o . 101, werd naar het ziekenhuis gebragt.....	5	—	14
28	<i>Jaques Fabrice</i> , 8 jarige zoon van den Ontvanger der Registratie, den Heer <i>J. F. van Breugel</i> , op den Doddendaal, wijk B, N ^o . 548.	6	—	15
29	<i>Theodora Koenen</i> , 23 j., Dienstmeid bij evengemelden Heer <i>van Breugel</i>	7	—	17
29	<i>Johanna van Es</i> , Wolspinster, 22 j., in de Vleeschhouwerstraat, wijk C, N ^o . 247 (hetzelfde huis als van N ^o . 23), werd op den dag van haar ziek worden in het ziekenhuis gebragt.....	7	—	15

Nommer.	NAAM, BEROEP, OUDERDOM, WOONPLAATS ENZ. DES LIJDERS.	TIJD VAN		
		AANVANG DER ZIEKTE.	OVERLIJDEN.	HERSTELLING.
30	Zie beneden.....	Sept. 8	Sept. 8	—
31	<i>Eduardus Wilhelmus</i> , 3 jarig zoontje van den Expediteur, den Heer <i>W. Triebels</i> , in de Hezelstraat, wijk B, N ^o . 20.....	9	—	14
32	Zie beneden.....	9	—	20
33	<i>Hendrik Maurits van Pabst</i> , Kapitein der Artillerie, 34 j., op de Lagemarkt, wijk D, N ^o . 214.....	10	—	24
34	<i>Maria Jansen</i> , Dagloonster, huisvr. van <i>Jan Persoons</i> , 43 j., in de Steenstraat, wijk C, N ^o . 97, werd naar het ziekenhuis gebragt.....	10	—	22
35	<i>Reinier Buskes</i> , Turfdrager, 44 j., in de Steenstraat, wijk C, N ^o . 64.....	12	—	15
36	<i>Susanna Willemina Aletta van Spengler</i> , Echtgenoot van den Wijnkooper, den Heer <i>O. Sluiterman</i> , 50 j., in de Grootte straat, wijk D, N ^o . 275.....	13	—	24
37	<i>Aleida Everts</i> , Dagloonster, 53 j., op den Kruidberg, wijk A, N ^o . 225, werd naar het ziekenhuis gebragt.....	13	—	18
38	<i>Elisabet Aalberts</i> , wed. van <i>Frans Noord</i> , Dagloonster, 50 j., in de Bottelstraat, wijk D, N ^o . 165, was overgegeven aan het misbruik van sterken drank, werd den 16. Sept., des voormiddags ten $\frac{1}{2}$ 11 ure, naar het ziekenhuis gebragt..	15	16	—
39	<i>Maria</i> , 6 jarige dochter van den Venter <i>Johannes Noord</i> , in de Veerstraat, wijk C, N ^o . 111 (niet tot de familie der voorgaande lijdere behorende).....	16	—	20
40	<i>Johanna Veldhuizen</i> , wed. van <i>Marelis Splitshof</i> , Naaister, doch sedert vele jaren blind zijnde, 64 j. oud, op de Strikstraat, wijk C, N ^o . 213.....	17	17	—
41	<i>Jakob Aalberts</i> , gepensioneerd Soldaat, 72 j., met zijne dochter (N ^o . 38) op dezelfde kamer wonende, aan het misbruik van sterken drank overgegeven, werd den 18 Sept., des namiddags ten $\frac{1}{2}$ 2 ure, in het ziekenhuis gebragt.....	18	19	—
42	<i>Theodora Meuwissen</i> , huisvr. van den Arbeider <i>Johannes Hoek</i> , 40 j., op de Zeigelbaan, wijk C, N ^o . 500.....	21	—	24

Om eenigermate een overzicht te hebben van de

ligging der huizen, welke de lijdens bewoonden, heb ik, ter besparing van eenen platten grond der stad, de onderstaande, ruwe schets vervaardigd, welke den omvang der stad, alsmede derzelve verdeeling in de vier wijken, aantoont, en in welke de cijfers ongeveer de plaatsen dier huizen aanwijzen :

Met betrekking tot het getal der inwoners (*) en der bedeelden (**) verhiel de ziekte zich in de verschillende wijken aldus :

WIJK.	INWONERS.	BEDEELDEN.	CHOLERA-LIJDERS.		
			AANGETAST.	OVERLEDEN.	HERSTELD.
A	2960	207	8	2	6
B	4522	460	9	3	6
C	2723	305	17	10	7
D	4503	337	8	4	4
Totaal.	14708	1309	42	19	23

(*) De hier volgende opgave van het getal der inwoners der verschillende wijken is gedaan naar de volkstelling in December 1829, en het gezamenlijke bedrag verschilt daarom van de op bladz. 604 opgegevene bevolking, welk verschil nogtans gering is.

(**) De opgave der bedeelden is ontleend uit de registers van het Al-

De wijk C is dus wel de minst bevolkte, doch wordt, betrekkelijk, door de meeste armen bewoond, en leverde zoo veel zieken op, als twee andere wijken, en ruim de helft van alle overledenen. Ik heb geene andere plaatselijke omstandigheden kunnen ontdekken, die de oorzaak van dit verschijnsel eenigermate ophelderden.

Letten wij, daarentegen, op de hoogte van de ligging der huizen, dan kwamen voor:

In het *hoogste gedeelte* der stad, N°. 1, 6, 10, 12, 13, 16, 18, 19, 21, 27, 28, 31, 32, 37 en 42; in het geheel 15 lijdens, waarvan 4 overleden en 11 herstelden.

In de *middelbare hoogte* der stad: N°. 2, 4, 7, 9, 14, 22, 23, 24, 29, 30, 36, 39 en 40; in het geheel 13 lijdens, waarvan 8 overleden en 5 herstelden.

In het *lage gedeelte* der stad: N°. 5, 17, 20, 25, 26 en 34, in het geheel 6 lijdens, waarvan 3 overleden en 3 herstelden.

In het *laagste* en in enkele jaren *aan overstroming blootgestelde gedeelte* der stad, N°. 3, 8, 11, 15, 33, 35, 38 en 41; in het geheel 8 lijdens, waarvan 4 overleden en 4 herstelden.

Het verdient opgemerkt te worden, dat de verhouding der overledenen tot de aangetasten in het *lage* en *laagste* gedeelte der stad, nagenoeg de gewone bij deze moorddadige ziekte is, terwijl dezelve in het *hoogste* gedeelte zeer gunstig en in

gemeen Armbestuur over het tegenwoordige jaar. De personen, die door eenige andere inrigting van Weldadigheid, maar niet van wege het gezegde Bestuur, bedeed worden, zijn dus niet daaronder begrepen.

de middelbare hoogte zeer ongunstig mag genoemd worden.

Indien men de 7 militairen, van welke 3 overleden en 4 herstelden, buitensluit, dan blijven 35 civile lijdens over, van welke 5 tot den voornamen of middelstand, en 30 tot de arbeidenden of beedden behoorden; van laatstgemelden overleden 15, van eerstgenoemden 1. Geen der Israëlieten, welker getal in deze stad 352 bedraagt, werd door de ziekte aangetast; en evenmin vertoonde dezelve zich in het schependom, noch ook, zoo ver bekend geworden is, in eenen omtrek van eenige uren.

Ten aanzien van het geslacht en den leeftijd waren de lijdens aldus verdeeld:

MANNELIJKE.	Aangetast.	Overleden.	Hersteld.
Boven 15 jaren	19	11	8
Beneden 15 jaren	7	3	4
In het geheel	26	14	12

VROUWELIJKE.	Aangetast.	Overleden.	Hersteld.
Boven 15 jaren.	15	5	10
Beneden 15 jaren	1	0	1
In het geheel	16	5	11

Ik ben niet geroepen, en ook niet in de mogelijkheid, te beoordeelen, of alle, officiëel als choleralijdens opgegevene personen inderdaad den Aziatischen braakloop, in eenen hevigeren of ligteren vorm, gehad hebben; doch ik kan niet verzwijgen, hetgeen twee lijdens, onder N°. 6 en 42 vermeld, eenigen tijd na hare herstelling, mij verhaald hebben. Eerstgenoemde berigtte mij, dat zij meermalen eene

kwade maag (het zijn hare eigene woorden) met zware hoofdpijn heeft, waarvan zij telkens door eene braking herstelt. Ook toen was zulks het geval geweest, en had zij eene rijkelijke hoeveelheid zure stof door braking uitgeworpen. Een Heelmeester had haar bezocht, haar eene aderlating gedaan, medicijn met veel pepermunt voorgeschreven, en was niet weinig verwonderd geweest, toen hij haar des avonds reeds weder aan hare huisselijke bezigheden had gevonden. — Dezelfde Heelmeester, en geen Geneesheer, heeft ook het kind, N°. 20, bezocht. De ouders meenden, dat het door het krijgen der tanden gestorven ware. — De vrouw, N°. 42, verwonderde zich niet weinig, toen zij van mij vernam, dat zij als cholera-ziek was opgegeven geweest. Zij verzekerde mij, dat zij van tijd tot tijd door de gal gekweld werd, dat zij ook op den bedoelden tijd daardoor aangetast was geweest, doch aldra, na eene rijkelijke galbraking, beter was geworden, en op Zondag, den 23sten September, reeds weder ter kerk gegaan was.

Gedurende den tijd, waarin de *cholera Asiatica* alhier voorkwam, waren er over het geheel weinig zieken; eenige menschen leden aan doorloop. Mijn Collega, Dr. J. M. van Roggen, behandelde, in dien tijd, eene dame aan *febris nervosa*, met bijzonder hevige aandoening des hoofds, door *neuralgia capitis* en soporeusen toestand zich openbarende, welke ziekte eene *amaurosis* aan eene zijde naliet. Het getal der overledenen bedroeg, het schependom, eene bevolking van ongeveer 2000 zielen, en de militairen daaronder begrepen, in Augustus 68,

waaronder 4 — , en in September 43 , waaronder 3 doodgeborenen of vóór de aangift overledenen , terwijl , volgens eene gemiddelde berekening over de 14 laatste jaren , gedurende welken tijd de bevolking allengskens aanzienlijk vermeerderd is en het garnizoen doorgaans veel geringer was , maandelijks $40\frac{3}{4}$ personen overleden , de doodgeborenen insgelijks daaronder geteld. In 1831 kwamen voor , in Aug. 84 overledenen , waaronder 2 doodgeborenen , en in Sept. 88 overledenen , waaronder 3 doodgeborenen.

Na het verdwijnen van den Aziatischen braakloop , in het laatst van September en in het begin van October , verzekerden de Geneesheeren , dat zij in een aantal jaren zoo weinig zieken niet te behandelen gehad hadden. De voorkomende ziekten waren diarrheën en nog enkele , min of meer twijfelachtige gevallen van *cholera* , onder welke ook 2 vrij ernstige bij Israëlieten voorkwamen. In November vermeerderde het getal der zieken weder , zijnde de gesteldheid rheumatisch , terwijl de diarrheën steeds verminderden , en de koortsen geheel verdwenen. Dr. *van Roggen* behandelde twee patiënten aan *scarlatina* in hetzelfde huis ; ik had eenen lijder aan *diarrhoea cruenta*.

Het doet mij leed , dat ik geene opgave doen kan aangaande de weersgesteldheid vóór en gedurende de maanden Augustus en September. Zoo ver ik weet , worden hier dergelijke aantekeningen tegenwoordig , helaas , niet geregeld gehouden. Dit slechts herinner ik mij , dat het weder , enkele stortregens uitgezonderd , in geenerlei opzigt buitengewoon genoemd kon worden.

Wat de voorbereidende oorzaken der ziekte betreft, ook hier werd maar al te duidelijk waargenomen, dat die hoofdzakelijk bestonden in eene ongebondene leefwijze, overgegevenheid aan het misbruik van sterken drank, nederdrukkende zielsaandoeningen en kommervolle levensomstandigheden. Vrij algemeen, misschien wel bij de helft der inwoners, en dus als het ware epidemisch, werd, tijdens de ziekte alhier was, en reeds eenige weken vroeger, en ook nog een paar weken na het verdwijnen derzelve, een zeker pijnlijk gevoel van trekking of toerijging in de bovenbuikstreek waargenomen, hetwelk, nu eens wat heviger, dan weder wat geringer, nogtans genoegzaam niet volkomen intermitteerde, en hetwelk ik aan mij zelven bijkans bestendig bespeurde. Dat dit gevoel in het naauwste verband stond met de ziekte, is boven allen twijfel verheven, en niet onwaarschijnlijk is het, dat het eenige voorbeschiktheid tot de ziekte aanduidt. Zeker is dit gevoel, dat men specifiek (*sui generis*) zou kunnen heeten, een gevolg van nog onbekende epidemische invloeden, en, men moge zeggen, wat men wil, het pleit sterk voor het oorspronkelijk miasmatisch-epidemisch karakter der ziekte, en voor de onmogelijkheid om dezelve door cordons en quarantaines af te weren, daar het mij toeschijnt, dat bij het bestaan van deze epidemische gewaarwording, slechts de eene of andere gelegenheids-oorzaak vereischt werd, om de ziekte te doen uitbreken.

Bij vele zieken waren de gelegenheids-oorzaken duidelijk voor hem, die er behoorlijk onderzoek naar deed. Zoo, b. v., ontdekte men, om eenige lijdens

op te noemen, als zoodanig: blootstelling aan koude vochtigheid, bij 1, 7, 16, 24, 25 enz.; verkoe- lend eten, inzonderheid van komkommers, bij 26, 34, 38 enz.; moeilijk te verteren spijzen, vooral sla- en snijboonen; bij 12, 14 enz.; dronkenschap, bij 2, 7, 9, 10, 14, 18, 35 enz.; hevige ge- moedsbewegingen, bij 7, 11, 13, 22 enz.; mis- schien ook besmetting, bij 1, 11, 21, 22, 24, 28, 29, 30, 41. — Mag ik, omtrent dit laatste punt, mijn gevoelen uiten, dan komt het mij voor, dat de oorspronkelijke aard van den Aziatischen braakloop, gelijk ik reeds boven te kennen gaf, miasmatisch-epidemisch is, doch dat de ziekte, hier en daar, door ophooping van lijders, hevigheid, als anders- zins, secundair, besmettelijk wordt, gelijk zulks, buiten twijfel, ook met verscheidene andere ziekten het geval is. Doch ik heb geen lust, om mij ver- der aangaande dit onderwerp uit te laten. De on- zalige twist, die daarover onder de Kunstgenooten, ook, helaas, in ons vaderland, ontstaan en wel eens met bitterheid gevoerd is, kan aldus geen nut op- leveren. — Wrijvingen zijn goed en verwekken warmte, leven; botsingen zijn wederzijds nadeelig!

Niet onvermeld wil ik laten de wijze van het ont- staan der ziekte bij de volgende lijdere:

N°. 22. *Theodora Niklaas*, huisvrouw van den Apothekers-knecht *Hendrik Eereveld*, thans als Op- paster in het burger-cholera-ziekenhuis dienende, 44 jaren oud, van een sanguinisch gestel, hield steeds eene geregelde leefwijze, en nam hare dienst als oppaster bij de lijderezen aan de cholera behoorlijk waar, zonder eenige vrees daarbij te kennen te ge-

ven. Op den 2^{den} September, des morgens ten 7 ure, dronk zij, bij vergissing, uit een theekommetje, waaruit eenige dagen te voren eene cholera-lijderes, die kort daarna gestorven was, gedronken had, en welk kommetje, om die reden, door de oppasters, van onderen, van een merkteeken voorzien was. Op het ontdekken hiervan ontstelde zij hevig, aldra gevoelde zij, naar haar zeggen, eene ontroering in haar lijf, en reeds ten 8 ure werd zij door doorloop aangetast. Zij begaf zich aldra naar bed, doch riep eerst des namiddags ten 5 ure hulp in, toen men hare ziekte voor *cholera erethica* onderkende. De lijderes werd met een gelukkig gevolg behandeld, inzonderheid door eene algemeene en herhaalde plaatselijke bloedontlastingen, en was op den 9^{den} Sept. hersteld.

Bij eenige lijdens had overgang in *typhus* plaats, namelijk, zoo ver ik weet, bij N°. 9, 14 en 24. Van laatstgenoemden lijder wil ik iets aangaande de behandeling aanstippen:

N°. 24, *Johannes Esmeijer*, daglooner, oud 32 jaren, wonende op de Strikstraat, wijk C, N°. 206, hetzelfde huis, waarin N°. 2 woonde, van een sterk ligchaamsgestel, gehuwd, en meer geregeld levende dan zijn arbeidsgezel, N°. 7, met wien hij aan het uitgraven eener sloot gewerkt, en waarbij hij meestal met de beenen in het water gestaan had, werd op den 4^{den} September, des nachts ten 1 ure, door den Aziatischen braakloop aangetast, en des voormiddags van dien dag, ten 11 ure, in het ziekenhuis gebragt. Hij leed aan *cholera erethica* in eenen zeer hevigen graad, waarbij de pols aan het linker handgewricht

met zeer veel moeite, aan het regter in het geheel niet voelbaar was. Op den 6^{den} Sept. ging de ziekte in *typhus* over. De slaapzuchtige toestand werd aanvankelijk, na eene aderlating, hoofdzakelijk met bloedzuigers aan de slapen, koude fomentatiën in eene blaas op het hoofd enz., en, inwendig, *calomel* bestreden, doch vruchteloos, en toen ook eene des avonds op het kaal geschoren hoofd gelegde Spaanschevlieg-pleister den volgenden morgen de huid zelfs niet rood getrokken had, werd, in eenen bijkans hopeloozen toestand, de schedel met *ammonia liq.* gewasschen en vervolgens eene pleister, uit *tart. emet. p. j*, *empl. diach. c. gumm. p. iij*, over denzelfven gelegd en een *infus flor.*, naderhand *rad. arnic. c. liq. anod min.* voorgeschreven. Deze behandeling was van het meestgewenschte gevolg; de pleister bragt, als het ware, ééne zwerende puist over den ganschen schedel te weeg, aldra verdween de slaapzuchtige toestand, er ontstond eene buitengemeen sterk suppurerende oppervlakte over den schedel, en al spoedig ging de lijder in de reconvalescentie over, ofschoon hij, uit hoofde van de opengetrokkene beenen, ten gevolge van de aanwending der mostaardpappen, eerst op den 21sten Sept. als hersteld werd opgegeven. De Heer Dr. *J. M. van Roggen*, die vroeger over dezen lijder gepractiseerd had, nam, gedurende deszelfs verblijf in het ziekenhuis, een zeer werkzaam deel aan deze behandeling, en ik acht mij verpligt, hem ook voor dit blijk zijner genegenheid en kunstbroederlijke dienstvaardigheid, gelijk voor zoo vele andere aan mij gegevene blijken, openlijk mijnen dank te betuigen.

Slechts ééne der lijdereessen was zwanger. Ik heb aangaande hare ziekte niet meer dan het volgende kunnen te weten komen, daar ik de lijderees niet zelf gezien heb, en de Arts, die haar behandelde, weinige dagen na hare herstelling van hier vertrokken is.

N°. 32, *Willemina Jansen*, huisvrouw van den Touwslagers-knecht, *Peter Pyl*, oud 36 jaren, wonende in het A-B-C, wijk B, N°. 458, werd als op den 9^{den} September door den Aziatischen braakloop aangetast, en als op den 20sten derzelfde maand hersteld opgegeven. Ik vernam aangaande haar, dat zij reeds op den 8sten September ongesteld geweest was, en over buikpijn geklaagd had. Zij was 5 $\frac{1}{2}$ maand zwanger, en, zonder dat men iets van hare bevalling bespeurd had, behalve eenig gekerm, hetwelk men voor pijn van de ziekte gehouden had, vond men den 11^{den} September, des namiddags ten 1 ure, de vrucht van het mannelijke geslacht tusschen de beenen der lijderees liggen. De nageboorte werd 1 $\frac{1}{2}$ uur later, zonder moeite, door eenen Vroedmeester weggenomen, en bij de geheele verlossing zou weinig of geen bloed verloren gegaan zijn.

De Heer Dr. *van Roggen* heeft in 2 of 3 gevallen waargenomen, dat de urine, welke, bij eene gunstige wending der ziekte, aanvankelijk in eene zeer geringe, allengskens in eene grootere hoeveelheid ontlast wordt, ook aanvankelijk bij uitstek sterk zuur was, en dat de hoeveelheid van dat zuur insgelijks langzaam verminderde. Wij zagen ook, dat de witachtige stof, welke bij lijkopeningen meermalen in het nierbekken gevonden wordt, vrij sterk als een zuur reageerde.

In den beginne was er onder de geringe klasse een groot vooroordeel tegen het burger-cholera-ziekenhuis, en moest men alle mogelijke, geoorloofde middelen gebruiken, om de toestemming der zieken of van derzelve aanverwanten ter vervoering naar hetzelfde te verkrijgen, welk vooroordeel evenwel naderhand, toen men de weldadigheid van het gesticht leerde inzien, veel verminderde. Van daar dat er niet meer dan 16 cholera-lijders in hetzelfde opgenomen werden, waarvan 6 herstelden en 10 overleden. Van deze 10 overleed

N ^o . 5,	1 $\frac{1}{4}$	uur na de opneming;
» 23,	4 $\frac{1}{2}$	» » » » »
» 21,	5	» » » » »
» 25 en 30,	5 $\frac{1}{4}$	» » » » »
» 38,	6	» » » » »
» 13,	6 $\frac{1}{2}$	» » » » »
» 41,	12	» » » » »
» 11,	19	» » » » »
» 9,	51	» » » » »

terwijl van de 6 herstelden ontslagen werd

N ^o . 37, den 6 ^{den} dag na de opneming;
» 29, » 7 ^{den} » » » » »
» 22, » 8 ^{sten} » » » » »
» 26, » 11 ^{den} » » » » »
» 34, » 13 ^{den} » » » » »
» 24, » 18 ^{den} » » » » »

Buitendien werden 2 lijders aan *diarrhoea*, van welke andere Artsen vreesden, dat zij de *cholera* hadden of krijgen zouden, naar het cholera-ziekenhuis gebragt, en aldaar behandeld en genezen.

Van de in het ziekenhuis behandelde veroorlove

men mij nog het volgende geval kortelijk te vermelden, als een voorbeeld van buitengemeen snellen, noodlottigen afloop der ziekte, hetwelk eenen diepen indruk door de geheele stad verwekte.

N°. 30, *Cornelis Arnoldus Marinus Heijblom*, oud 40 jaren, van eene eenigzins zwakkelijke lichaamsgesteldheid, voorheen Apothekersbediende geweest zijnde, thans Commies bij de stedelijke belastingen, en nu, sedert de opening van het burgercholera-ziekenhuis, in hetzelfde als Apotheker fungerende, onafgebroken, dag en nacht, zich in hetzelfde bevindende, dikwijls op de ziekenzalen komende, en bij het aanwenden van baden, wrijvingen, pappen, klisteren, enz. meermalen de behulpzame hand biedende, leefde, bij het aanvaarden dezer werkzaamheden, waartoe hij vrijwillig en met lust besloten had, met zijne echtgenoot en kind in niet ruime omstandigheden, doch kreeg, terwijl hij in het ziekenhuis was, eene zeer goede tafel, waardoor hij welligt meer voorbeschikt tot de ziekte werd. Intusschen was hij, in zijne nieuwe betrekking, dus ver gezond en opgeruimd, en ook den 8sten September, des morgens ten 9 ure, verliet ik, na den vorigen nacht in het ziekenhuis doorgebracht, en mij des morgens bij herhaling met hem onderhouden te hebben, hem, voor zoo ver ik wist, in goeden welstand, terwijl ik toen door mijnen Ambtgenoot, Dr. *P. S. Scheers*, werd afgelost. Aan dezen klaagde *Heijblom*, $\frac{1}{4}$ vóór 10 ure, dat hij begonnen was aan doorloop te lijden, en dat hij nu ook eenmaal gebraakt had. De Arts onderkende oogenblikkelijk den aard der ziekte, wendde op staanden voet de

hem noodig toeschijnende middelen aan, doch alles was vruchteloos, en, in weerwil der getrouwste behandeling, overleed de lijder, in onzer beider tegenwoordigheid, reeds denzelfden dag; des namiddags, ten 3 ure, betreurd door velen, en inzonderheid door ons, die hem in zijne nieuwe betrekking hadden leeren achten.

Van de 23 personen, welke de verschillende diensten in het cholera-ziekenhuis verrigten, werden de onder N°. 22 en 30 vermelde, van welker ziekte-geschiedenissen boven een en ander gezegd is, door den Aziatischen braakloop aangetast. Wijders werden er van dezelve 6 ongesteld, die echter allen, onder eene behoorlijke behandeling, zeer spoedig hersteld waren, te weten:

- Een Oppasser, aan *febris intermittens*;
- Een Oppasser, aan *affectio catarrhalis*;
- Een Oppasser, aan *affectio gastrica*;
- Eene Oppaster, aan *spasmi extremitatum inferiorum*;
- De Hospitaalmeester, aan *diarrhoea*;
- Mijn Ambtgenoot, Dr. P. S. Scheers, aan voorboden van *cholera*.

Ik heb mijnen Ambtgenoot, gedurende deszelfs ongesteldheid, niet gezien, omdat ik nu het ziekenhuis niet verlaten kon. Hij heeft derhalve, op mijn verzoek, zelf zijne ziekte-geschiedenis opgesteld, en mij de vrijheid verleend, om er, naar verkiezing, gebruik van te maken, waarvoor ik hem mijnen welmeenenden dank betuig, terwijl ik met de mededeeling van zijn verhaal dit opstel besluit.

»Het was des middags 2 uur van den 5^{den} Sep-

tember, na alvorens den morgen van dien dag nog gedeeltelijk in het cholera-ziekenhuis, in hetwelk ik afwisselend met mijnen Ambtgenoot, den 1sten stads Med. Dr. v. Eldik, de behandeling der choleralijders had op mij genomen, te hebben doorgebracht, dat ik mij buiten de stad moest begeven, om tegen 7 uur van dien zelfden dag mij wederom te laten vinden, ten einde de nachtdienst alsdan aldaar waar te nemen.

»Bij mijn vertrek uit de stad, bevond ik mij schijnbaar zeer wel, zelfs sedert een paar dagen geene gevoeligheid in mijn onderlijf gevoelende, waaraan ik (schoon ongewoon) gedurende den geheelen zomer was onderhevig geweest.

»Onder weg, in mijn rijtuig gezeten, overviel mij op eens een onaangenaam gevoel in mijn onderlijf, vergezeld gaande met tinteling in mijnen rechter voet, en kramptrekkingen in mijn been, hetwelk zich dan verminderde, dan weder hervatte. Buiten komende bleef een ziekelijk gevoel mij bij, zoodat ik mijne zaken spoedig afdeed, en vroegtijdig reeds weder in de stad was.

»Te 7 uur begaf ik mij in denzelfden toestand naar het ziekenhuis, om aldaar dien nacht te verblijven. Op den trap ontmoette ik de oppassers, bezig zijnde een lijk naar beneden te brengen van eenen lijder, gedurende mijne afwezigheid overleden. Op mijne kamer komende vernam ik, dat weder eene nieuwe patiënt was binnengebragt, welke gedurende den nacht aan mijne zorg zoude zijn toevertrouwd. Een en ander maakte op mij eenen onaangenaamen indruk.

»Na een oogenblik toevens begaf ik mij naar de nieuw aangebragte lijdere; naauwelijks echter had ik haar een enkel woord toegesproken, toen ik mij moest verwijderen en ik mij naar mijne kamer begaf. Er overviel mij een gevoel van *ontzinking* tevens met tinteling in de voeten en meerdere krampen in mijne beenen.

»Ik liet mij door den Apotheker, welke juist boven kwam, den *liq. anod. Hoffm.* geven, waarvan ik een eijerlepeltje met wat suiker gebruikte; de tinteling en krampen in de beenen vermeerderden intusschen zeer, zoodat ik den *Chirurgus*, welke boven was gekomen, verzocht beide mijne beenen sterk te zwachtelen, altijd in de hoop dien nacht nog in het ziekenhuis te zullen kunnen blijven. Te vergeefs was nogmaal eene ruime *dosis liq. anod. Hoffm.* gebruikt, mijne ongesteldheid werd meerder, en ik besloot huiswaarts te keeren, mijnen Ambtgenoot schriftelijk verzoekende in mijne plaats op te treden.

»Te huis komende begaf ik mij dadelijk te bed, liet mij een sterk *inf. flor. sambuc.* klaar maken, waarvan ik alle $\frac{1}{4}$ uur 1 kopje, zoo warm mogelijk, gebruikte, na alvorens nogmaals eene ruime *dosis liq. anod. Hoffm.* genomen te hebben.

»Ik had het geluk spoedig eenige uitwaseming te bespeuren, welke zich vooral aan mijne beenen openbaarde; de onderbuik echter bleef lang koud, hetgeen mij eenigzins verontrustte.

»Intusschen bezocht mij mijn in de praktijk grijs geworden 83 jarige Oom, welke, na mij eenige vragen gedaan te hebben, en mij reeds in eene zachte

uitwaseming vindende, mij aanried met het gebruik van dit eenvoudig *diaphoreticum* voort te varen, hetgeen ik dan ook met het gelukkige gevolg deed, zoodat eindelijk een algemeen zweet uitbrak, waaraan zoo wel de buik, als bijzonder het hoofd deel nam. Dit zweet duurde den geheelen nacht door, en werd den volgenden morgen reeds vroegtijdig bevorderd door het volgende *decoctum*: *R. dec. rad. graminis, ex unc. ij par., unc. xij, extr. flor. chamom. dr. j, extr. cort. sambuc. dr. ij, spir. Minder. unc. j, syr. moror. unc. β. S.* Alle uur 2 lepels te nemen.

»Dit decoct werkte zeer weldadig, zoo wel ter bevordering der verdere uitwaseming, als op den stoelgang. Na zes en dertig uren in dezen toestand verkeerd te hebben, en na eenen rustigen nacht, was ik den 7^{den} wederom geheel hersteld, alleenlijk eene zwakte in mijne beenen gevoelende, welke mij nog verscheidene weken is bijgebleven, en die mij langzamerhand eerst geheel heeft verlaten.

»Den 8sten liet ik mij weder naar het ziekenhuis brengen, weinig gedachte hebbende, dat ik onzen Apotheker, welke mij vóór drie dagen nog adsisteerde, en mij bij mijne terugkomst weder verwelkomde, nog dien zelfden dag aan *cholera paralytica* zijn leven zoude zien eindigen”.

De cholera te Zwolle.

(Vervolg en slot van pag. 331.)

Sedert onze vorige mededeeling omtrent het ontstaan en de verspreiding der Aziatische cholera hier ter stede, in N°. 9 dezer bijdragen geplaatst, hebben wij nog gedurende eene maand 31 nieuwe ziektegevallen waargenomen en behandeld, terwijl van deze slechts 6 eenigzints voor de besmetting, en 25 voor eene miasmatische oorzaak pleiten, als zijnde weder:

1°. *H. van den Berg* op een bed, hetwelk hij aan zijnen vroeger ziek geweest zijnde zwager geleend had, kort na het terug ontvangen van hetzelfde, ziek geworden en overleden.

2°. Het kind van den jongen *Zwiersen* in hetzelfde huisje, waaruit wij vroeger 7 zieken hebben opgegeven (1).

3°. *H. de Vries* op hetzelfde bovenkamertje en wel 3 dagen later als zijn kind, hetwelk echter in eene wieg verzorgd was geweest.

4°. Het zoontje van *Kastenbergh* in hetzelfde huisje en op hetzelfde bed, waarop zijn vader had gelegen hoewel 30 dagen later en niettegenstaande de vader spoedig in het ziekenhuis is overgebracht en overleden.

5°. *J. Plas* in hetzelfde huisje 7 dagen later als zijn zoontje (2).

(1) Zie pag. 330 dezer Bijdragen.

(2) Zie pag. 328, N°. 75.

6e. Wed. *Wagenaar*, uit Almelo komende, alwaar toen nog geene zieken waren in hetzelfde huisje en in dezelfde bedstede 4 dagen later als het kind van *Zwiersen* ziek geworden.

De overige zieken waren zeer verspreid in de stad, en van dezelve zijn telkens slechts één eenige uit de onderscheidene huishoudingen aangetast, hoewel er onder hen waren, bij de welke zeer zeker eene ongebondene levenswijze, misbruik van sterken drank en ongeloofelijke onzindelijkheid, bij ophooping van menschen in kleine vertrekken tot de besmetting aanleiding hebben gegeven; hierom zullen wij dus moeten blijven stellen, dat de Aziatische cholera alhier eene miasmatische ziekte is geweest, die slechts onder zeer begunstigende omstandigheden besmettelijk is geworden.

Wij hebben dus het buitengewoon geluk gehad, op eene bevolking van ruim 15500 zielen, slechts 112 zieken te tellen, waarvan er 46 overleden en 66 hersteld zijn, en wel van den 15^{den} Augustus af tot den 30sten October, na welken dag wij tot op heden geen zweem dezer ziekte meer hebben waargenomen.

Om het menigvuldig getal ziektegeschiedenissen, welke over het algemeen zeer eensluidende zijn, niet te vermeederen en dus om in geene herhalingen te vervallen, dewijl wij bij onze zieken geene toevallen hebben waargenomen, welke niet reeds door anderen gezien en beschreven zijn, willen wij ten opzichte onzer geneeskundige behandeling slechts met een enkel woord in het algemeen aanmerken, dat wij in den beginne te vergeefs aderlatingen

beproefd, en *opium*, het anders zoo zekere plegtanker in onze gewone cholera, hebben toegediend, en spoedig genoodzaakt waren, eenen geheel anderen weg in te slaan, als zijnde in den paralytischen vorm door de onderdrukte circulatie eene venaesectie bijna onmogelijk, en *opium*, door de onderdrukking der door de heilzoekende natuur voortgebrachte ontlastingen *per os et anum* ons meestal schadelijk is voorgekomen. Wij oordeelden dus in de meeste gevallen, ofschoon niet *promiscue*, waar nog geene geheele ongevoeligheid der maag aanwezig was, het meer raadzaam in dezen de natuur te hulp te komen door *emetica* uit eene goede dosis *ipecacuanha* bestaande, die niet alleen als evacueerend middel, maar tevens als door concussie de werkdadigheid der huid, der longen en het zenuwgestel opwekkende, meerdere diensten schenen te bewijzen, terwijl wij bijzonder veel nut van diaphoretische middelen met eene goede dosis *camphor* en andere *nervina* versterkt, vermeenen gezien te hebben. In den paralytischen vorm, waar inwendige geneesmiddelen geene de minste werking veroorzaakten, hebben wij meermalen de vitaliteit zien terugkeeren door herhaalde warme zure baden met koude overgietingen, gepaard met wrijvingen van vlugtige linimenten, maar in eenige dezer gevallen verijdelde de hevigheid der ziekte alle heilzame pogingen, zoowel der natuur als der kunst, en de zieken stierven eenige uren na den eersten aanval, zonder dat wij zeggen konden, eenige uitwerking noch ten goede noch ten kwade van de hierboven aangehaalde geneeswijze te hebben waar-

genomen. Terwijl er zich bij anderen eene heilspellende reactie vertoonde, de vitaliteit terugkeerde, de polsslag, warmte en zelfs de huiduitwaseming vermeerderde, en ondanks dat alles, ondanks alle onze pogingen, om zoo wel door prikkelende en opwekkende middelen de levenskrachten te ondersteunen, als door kleinere of ruimere aderlatingen of *hirudines* en koude fomentatien op het hoofd en de borst (om de schijnbare congestie naar deze deelen te verminderen en de circulatie van het dikke taaije bloed te bevorderen) vervielen de zieken, binnen korten tijd, in eenen soporeusen toestand en stierven.

Ofschoon wij het geluk gehad hebben, eenige onzer lijdens door deze onze handelwijze en het appliceren van deriverende middelen, als mostaardpappen en *vesicatoria* op de maag, buik en beenen, het gebruik van *calomel* met *rheum* enz., uit dezen moeilijken toestand gered te zien, moeten wij evenwel openhartig bekennen, dat dezelve ons niet zelden in groote verlegenheid gebragt heeft, en dat wij dikwijls op zeer wankelbare pathologische gronden deprimerende of exciterende middelen hebben voorgeschreven, dewijl wij vruchteloos naar meerder licht in het onnoemelijk getal geschriften over de cholera zochten, weshalve wij ons ook het liefst van verdere bespiegelingen over deze ziekte, en vooral over dezen secundairen toestand willen onthouden, daar de droevige ondervinding ons helaas! maar al te dikwijls heeft getoond, dat dezelve, ofschoon zij, om met den grooten *Hufeland* te spreken, tot nu toe door de wijsten der wijzen gemaakt zijn, aan het ziekbed schipbreuk leden.

Het is ons voorgekomen, dat, wanneer de lijdens in dezen, van oogenblik tot oogenblik als het ware veranderende, toestand verkeeren, het niet alleen op de ware keus der geneesmiddelen, maar vooral ook op het regte tijdstip, waarop dezelve moeten aangewend worden, hoofdzakelijk aankomt, en dat hiertoe, even als in alle andere ziekten, vooral echter in deze, een scherp ziende praktische blik, die het zoo moeilijk te onderscheiden schijnbare van het wezenlijke weet in te zien, vereischt wordt.

Eene *infusio flor. arnicae*, met *camphor* versterkt, heeft ons dikwijls goede diensten bewezen.

Van de *diosma crenata* hebben wij, hoewel herhaalde keeren aangewend, op de anders zoo heilspellende urien-afscheiding bijna geene werking gezien.

De *tinctura rad. iwarancusae* hebben wij slechts enkel, zonder gunstig gevolg, toegediend;

Bij onze *emetica* uit *ipecacuanha*, wanneer er geene sterke stoelgangen plaats hadden, hebben wij dikwijls den *tartarus emeticus* gevoegd;

Het koud water meestal naar verlangen, zonder nadeel, toegestaan;

Den *phosphorus* enkeld beproefd, zonder gunstig gevolg;

Het *Riversche* waschmiddel, als veel te sterk, spoedig aan de zijde gezet;

De *belladonna* uitwendig in een *unguentum* op den maagstreek dan eens met, en dan weder zonder gevolg tegen de *hyperemesis* ingewreven; van de ter verwarming der lijdens aangewende middelen onderscheidene keeren het toestel van *Kiehl* en warme baden gebezigd, maarmeer algemeen van de verwar-

ming door kruiken met heet water gevuld enz. gebruik gemaakt.

Wij zijn dus, en door doelmatige voorzorgen van de zijde der regering, en door eene buitengewone matigheid der ingezetenen, met eene vriendschappelijke te zamenwerking van alle geneeskundigen alhier, meer, als door op vaste gronden rustende geneeswijzen, gelukkig geweest in het bestrijden van dezen met regt zoo geduchten vijand: gave God! dat wij nooit in de noodzakelijkheid gebragt werden, denzelfven weder te moeten bekampen, maar in dat geval schenke ons de Hemel ook eene meer onderlinge vriendschappelijke medewerking der geneeskundigen in het algemeen, tot ontdekking der ware geneeswijze, en mindere hatelijke twistzucht omtrent de *al- of niet besmettelijkheid*, te meer daar het toch meer als voldoende gebleken is, dat de tot dus verre door het menschelijk vernuft uitgedachte middelen tot afsluiting dezer ziekte ontoereikende zijn.

G. A. RAMAER,

C. W. ECKHOUT E. Jz,

F. J. VAN DER KETTEN,

Med. Doct.

E. T. SCHAEPMAN,

P. G. RAMAER,

Stads Med. Doct.

De Cholera te Amersfoort.

(Vervolg en slot van pag. 419.)

Van den 28sten October 1832, op welchen dag zich nog 5 nieuwe cholera-gevallen in deze stad opdeden, is de ziekte alhier merkelyk verminderd, zoowel in talrykheid als hevigheid; de laatst aangepaste op den 15^{den} November heeft echter nog aan *cholera paralytica* geleden, doch is gelukkig hersteld. Op den 27sten October waren er nog 21 lijders in behandeling; van den 28sten October tot 15 November zijn er bijgekomen 27, dus te zamen 48; van deze zijn 15 overleden en de overigen hersteld. Het geheel getal der cholera-lijders alhier bedraagt 301, waarvan 144 dooden en 157 herstelden, hetgeen, de bevolking dezer stad van nog geen 12000 zielen in aanmerking genomen en in vergelyking met andere steden van ons vaderland, zeer aanmerkelyk is.

Het verdient opmerking, dat het gering aantal andere zieken onder de arme klasse vóór het ontstaan en gedurende het heerschen der cholera alhier, thans nog blijft voortduren.

Bijzonderheden bij de behandeling der ziekte, welke in deze bijdragen niet reeds door andere geneeskundigen zijn medegedeeld, hebben wij hier niet opgemerkt; ten slotte echter wil ik hier kortelyk een belangrijk en meer zeldzaam ziektegeval bijvoegen eener vrouw, welke in cholera verlost en gelukkig hersteld is.

Den 7^{den} October werd ik des avonds ten 8 uur

geroepen bij eene vrouw W., ongeveer 35 jaren oud, van een sanguinisch temperament en in de 9de maand zwanger; zij klaagde over benaauwdheid in de hartkolk, misselijkheid, pijn in den onderbuik; zij was koud, had sinds des middags 12 uur verscheidene waterachtige stoelgangen gehad, en gedurende den ganschen nacht niet geürineerd; de pols was wel gezonken maar toch zeer goed voelbaar, ik liet haar eene V. S. doen, en schreef een opwekkend mixtuur met *laudanum*, en daar zij begon te klagen over pijn in de beenen, inwrijvingen met *spir. vin. camph.* voor.

Den volgenden morgen was de toestand der lijderes tot volkomene *cholera paralytica* ontwikkeld; de pols was volstrekt niet te voelen, ik herinner mij bij geenen lijder de verschijnselen zoo sterk en uitgedrukt te hebben opgemerkt. De krampen in de extremiteiten en de diarrhee hielden dezen morgen nog aan, doch de brakingen waren sedert 2 uren opgehouden. Ik liet haar, om het kwartier, ongeveer 6 druppels *ammonia liquida* in eene mixtuur nemen.

Tot den avond van dezen dag had de lijderes nog geene barensweeën gevoeld; des avonds echter begon zij over eenige pijn in de lendenen te klagen.

Den 9^{den} October des morgens, vond ik den toestand veel verbeterd en, hoewel de pols nog niet te voelen was, was het uiterlijk aanzien der lijderes veel verbeterd en de warmte der huid eenigzins ontwikkeld.

Ten 11 uur was de pols eenigzins voelbaar, de weeën duurden voort en na verloop van een uur lag

zij in barensnood, waarna zij vrij spoedig verlost van een dood kind, hetgeen bijna geheel ontveld was en alle teekenen droeg van ten minste van den aanval der cholera bij de moeder reeds gestorven te zijn; de *placenta* volgde spoedig, zonder veel bloedverlies.

Eenige oogenblikken na de verlossing verdween de pols, die eenigzins voelbaar was geweest gedurende dezelve, geheel en de lijderees scheen zoo den geest te zullen geven. Eene zeer opwekkende geneeswijze hier aangewezen keurende, liet ik haar wederom met de mixtuur met *amm. liq.* zelfs om de 10 minuten voortgaan; zij bleef bijna bewusteloos liggen tot 's avonds, wanneer zij mij niet zoo koud voorkwam en er zich eenige teekenen van vloeijing der *lochia* opdeden; ik liet dus de *amm. liq.* eenigzins verminderen.

Den volgenden morgen begonnen zich verschijnsels van reactie te vertoonen, welke des middags zeer toenamen en voornamelijk congestie naar de bovenbuikstreek aanduiden. Herhaalde aanlegging van bloedzuigers, verzachtende emulsies en *derivantia* deden deze evenwel weldra bedaren, en spoedig is deze patiente onder eene zeer eenvoudige behandeling geheel hersteld. De zog-afscheiding ontbrak geheel, hetgeen evenwel niet in verband schijnt gestaan te hebben met den doorgestanen cholera-aanval, dewijl de vrouw bij vorige verlossingen ook nimmer hare kinderen had kunnen zogen.

Het verdient ook nog vermelding, dat ik stellig heb kunnen nagaan, dat zij met geene cholera-lijders in aanraking was geweest, niet onder de arme klasse

konde gerekend worden, en zeer zindelijk was; zij heeft mij echter naderhand verhaald, vooral in de laatste dagen vóór hare ziekte, bijzonder angstig voor dezelve geweest te zijn, zoodat zij zelf buiten noodzakelijkheid in de laatste dagen niet aan de deur kwam. In de straat, waar zij woonde, waren destijds ook nog geene cholera-lijders. Het is in dit huisgezin bij deze ééne patiente gebleven, alhoewel de man, moeder, twee zusters en een broeder haar altijd hebben opgepast en bijna geene rust hebben genoten.

Amersfoort, December 1832.

A. VAN DER LEEUW, Cz.

Med. Doct.

De Cholera te Groningen.

(Vervolg en slot van pag. 561.)

Na den geheelen afloop van de cholera-epidemie te Groningen meen ik de volgende korte opmerkingen, bij het in N°. 15 dezer bijdragen opgenomen overzicht over het ontstaan en de verbreiding dezer ziekte te Groningen te moeten voegen.

Gedurende het heerschen des braakloops deden zich menigvuldige andere aandoeningen onder de bewoners dezer stad op, die deels aan de algemeene inwerking van de epidemie op de bevolking moesten worden toegeschreven, deels aan de gemoedsaandoeningen, door de vrees en schrik voor de ziekte opgewekt, hunnen oorsprong verschuldigd

waren, of voor het grootste gedeelte uit deze dubbele bron schijnen ontstaan te zijn. Van de eerste oorzaak schijnt voornamelijk af te hangen de reeds te voren beschrevene diarrhee, die nu meer dan te voren met krampen verbonden was en dikwijls in de eigenlijke cholera overging.

Zeer vele ingezetenen klaagden over eene bijzondere matheid en loomheid der ledematen, waarbij zich eene zeer groote geneigdheid tot zweeten voegde, zoodat zij bij de minste lichaamsbeweging al dadelijk in een zeer sterk zweet vervielen, hetwelk hen telkens verligte; bij hen, die zich in dien tijd aan hunne bezigheden hadden overgegeven en daardoor deze huiduitwaseming belemmerd hadden, ontwikkelden zich enkele geringschijnende rheumatische aandoeningen, welke bij eene gunstige poging der natuur, spoedig door een allervoerfloedigst zuurriekend zweet, hetwelk somtijds twee achtereenvolgende dagen en zelfs langer aanhield, eindigden, of bij eene minder zorgvuldige levenswijze, aanmerkelijke zwakte en zenuwaandoeningen achterlieten. Meesttijds was hiermede een gevoel van opgeblazenheid en rommeling in den buik, als ook neiging tot stoelgang verbonden, die na dit eigenaardig overfloedig zweeten dadelijk verdwenen.

Bij anderen, was eene zekere zwaarte en duizeligheid in het hoofd, suizingen der ooren, slaperigheid, zwaarte, pijnen en krampen der beenen, vooral tegen den avond, aanwezig. — Gevoeligheid van de buiks-ingewanden, moeilijke spijsvertering, neiging tot diarrhee en onaangename gewaarwordingen, na het gebruik van alle winderige

of verkoelende spijzen, was bij allen bijna op te merken.

Onder de ziekten, die meer uit een aangedaan zenuwstelsel hunnen oorsprong ontleenen, waren vooral de maagkrampen en kolijken, bijzonder bij de vrouwen, en hen, die zich door eene al te groote vrees voor de ziekte onderscheiden, niet zeldzaam. Zuivere zenuwaandoeningen, hysterische krampen, migraine, convulsien, hartkloppingen en dergelijke schenen zich, met den aanwas der epidemie, te vermenigvuldigen, zoo als zij ook bij de vermindering van dezelve in getal afnamen. Schoon deze aandoeningen alleen aan den schrik, die het ontstaan der ziekte op het gemoed der inwoners gemaakt heeft, moeten toegeschreven worden, is het toch opmerkingswaardig, dat zij ook bij hun, die anders sterke mannen waren en volstrekt nimmer zoodanige gevoeligheid ondervonden hadden, in menigte werden waargenomen.

De te voren genoemde ziekten, als varioloïden, roodvonk, kinkhoest en plaatselijke inflammaties en rheumatismen bleven in geringe mate, gedurende het heerschen der cholera, zich vertoonen, en schenen zich zelfs met deze te compliceren.

Met het afnemen des Aziatischen braakloops, schenen zich de tusschenpozende koortsen weder meer te vertoonen, doch deze verminderden spoedig in getal, zoodat het laatste gedeelte van 1832 als zeer gezond te beschouwen was.

Van den invloed der algemeene epidemie op andere levendige voorwerpen, heb ik niets bepaalds kunnen bemerken. Voor zoover ik weet, hebben

geene huisdieren eenige teekenen van de ziekte gegeven, en ook de vogelen, zoo als musschen, kraaijen, wilde duiven, kwikstaartjes en dergelijke zijn door mij, zoo ik mij niet bedrieg, in dezelfde mate als in andere jaren om dezen tijd, in en bij de stad waargenomen, zoodat zij zeker de stad niet, zoo als van andere plaatsen door sommigen verhaald wordt, verlaten hebben. —

De ziekte, die hier bijna uitsluitend de min-gegoede klasse trof, heeft noch ouderdom noch geslacht verschoond, maar is bij beide kunne en op alle leeftijden waargenomen; bijzonder schijnt zij evenwel de kinderen bezocht te hebben.

Bij de 149 door mij waargenomene en behandelde zieken was de verhouding de volgende:

OUDERDOM.	GESLACHT		TOTAAL.
	MANNELIJK.	VROUWELIJK.	
van 0 tot 15 jaar	39	28	67
15 — 30 —	12	13	25
30 — 40 —	11	11	22
40 — 50 —	15	3	18
50 — 60 —	2	1	3
60 — 70 —	4	6	10
70 — 80 —	»	3	3
80 — 90 —	1	»	1
Totaal. . . .	84	65	149

Het beloop der ziekte van week tot week wordt door de navolgende lijst uitgedrukt:

DAGEN VAN DE AANGIFTE.	BIJGEKOMEN IN DE WEEK.	OVERLEDENEN.	HERSTELDEN.	IN BEHANDELING GE-BLEVENE ZIEKEN.
van 1 tot 7 Sept.	29	16	»	13
8 — 14 —	157	52	39	79
15 — 21 —	157	69	82	85
22 — 28 —	67	29	66	57
29 — 5 Oct.	34	16	48	27
6 — 12 —	31	17	26	15
13 — 19 —	18	6	20	7
20 — 26 —	16	5	5	13
27 — 2 Nov.	7	7	7	6
3 — 10 —	1	1	6	0
Totaal.....	517	218	299	0

D. DE VRIES REILINGH, Med. Doct.

Verklaring van den platten grond van Groningen.

N°. 1—100. De woonplaatsen der eerste honderd Cholera-zieken te Groningen, gerangschikt naar den tijd der aangifte.

- A. Stadhuis, waarin de Cholera-Commissie, door een' Geneesheer geassisteerd, vaceerde tot het dadelijk verleenen van hulp aan de Cholera-zieken.
- B. Martini Kerk.
- C. De Aa Kerk.
- D. Nieuwe Kerk.
- E. Nieuwe Kazerne.
- F. Arsenaal, nu Cholera-ziekenhuis.
- G. Peperstraten Kazerne, nu gewoon ziekenhuis.
- H. Militaire ziekenzaal.

**STAND VAN DEN AZIATISCHEN BRAAKLOOP,
IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN,**

opgemaakt volgens de daarin voorgevallene mutatie tot op den 31 December 1832.

PROVINCIE.	STEDEN EN GEMEENTEN.	BEVOLK.	Aange- tast.	Overle- den.	Her- steld.	In behan- deling.
Zuid-Holland..	Leiden.....		1087	485	602	0
	Gouda.....		219	103	116	0
	Vlaardingen.....		73	29	44	0
	Maassluis.....		43	23	20	0
	Oegstgeest.....		5	2	3	0
	Rotterdam.....		1354	668	686	0
Noord-Holland.	Marken.....		13	6	7	0
	Uithoorn.....		1	0	1	0
Utrecht.....	Wijk bij Duurstede..		6	2	4	0
	Maarsen.....		8	5	3	0
	Soest.....		1	0	1	0
	Baarn.....		1	1	0	0
	Zuilen.....		6	3	3	0
	Jaarsveld.....		1	0	1	0
Overijssel.....	Deventer.....		3	2	1	0
	Almelo.....		4	3	1	0
Drenthe.....	de Smilde.....		39	10	29	0
	Odoorn.....		1	0	1	0
Noord-Brabant	Werken en Sleuwijk		2	0	2	0
	Werkendam.....		2	2	0	0
	Zevenbergen.....		42	14	28	0
	's Hertogenbosch....		117	66	51	0
	Halsteren.....		1	1	0	0
	de Dungen.....		1	0	1	0

**OVERZIGT van het beloop der Epidemie
van den AZIATISCHEN BRAAKLOOP, in het
Koningrijk der Nederlanden, tot op den
31 December 1832.**

PROVINCIE.	GETAL VAN IN ELK DER PROV. AANGETASTE STEDEN EN GEMEENT.	Bedrag der geza- mentlijke bevol- king.	Aangetast.	Overleden.	Hersteld.	In behande- ling.
Noord-Brabant.	19	63653	246	140	106	0
Gelderland....	15	67467	80	45	35	0
Noord-Holland..	25	279752	1769	920	849	0
Zuid-Holland..	84	364450	5636	2624	3012	0
Zeeland.....	5	4616	16	11	5	0
Utrecht.....	26	86397	1149	499	650	0
Vriesland.....	17	40000	190	89	101	0
Overijssel.....	21	77257	480	225	255	0
Groningen.....	13	68034	565	247	318	0
Drenthe.....	7	20560	86	31	55	0
Totalen...	232	1072186	10217	4831	386	0